
ISTEN ÁLGYON SZÓGÁM

EBBEN A FEJEZETBEN SZÉPAPÁM MEGKÖSZÖRÜLTETI A KARDJÁT
ÉS ELINDUL A HÁBORÚBA.

Emlékezett: gyermekkorában az volt a szokása, hogy egy őszibarackba beleharapott, és így tartotta a szájában néha órákon keresztül. A barack zamata és illata, leve és édessége folyton szivárgott ez alatt a nyelvére, a foga közé és az ínyére. Most ennek a csóknak ízét érezte így szivárogni a száján egész éjszaka. Csak reggel felé aludt el, valami boldog fáradtsággal, mert végtelen utakat nyargalt be vele a képzelet.

Álmából a postakocsi trombitája ébresztette föl, mely oly lágyan harsant meg az ablaka alatt, mintha méz lett volna a sárgaréz szerzőmben.

Waigand úr, aki Tordától Budáig bérelte a postaszekeret, leugrott a himbálózó, magas bakról és a kapu felé tartott. Verébszínű dolmányán tenyéryi zsírfoltok és hosszúkás fehér gyertyacseppek tarkállottak. Vörös szemei ijedtek és alázatosak voltak, mikor belépett az ajtón:

– Magam hoztam be a postát, tekintetes uram, azt hiszem, fontos írás, mert rajta van a belgrádi postamester jelvonása. Biztosan a táborból jöhetett...

Öt lila viaszpecsét volt a levélen. Szépapám rágyújtott az éjszaka kialudt pipájára, mely az ágy lábához volt támasztva. A pipaszárat átvette egyik karján, felkönyökölt a párnára és olvasni kezdte a levelet. Annyira belemélyedt a levélbe, hogy elfelejtette viszonzni a távozó Waigand köszöntését. Ez állott a levélben:

„Kedves Jó Pajtásom, Márton! Festetics major Úr parancsolatjára írom ezt a levelet. A szolgálattételre való dolgokat úgy tekintsd benne, akárha hadi orderé lenne. Utazz vissza mihamarább a táborba, lovon vagy postán, már ahogy tudsz, mert minden rendbéli tiszt uraktól megvonatott a szabadság, mivelhogy bizonyos immár, miképp a törökkel háború lesz. De hadd mondjam el sorjában az akkortól való dolgokat. Nemrég érkezett meg Bécsből Sóki kapitány, aki a tavasszal Barcsaival együtt Kérzonézusba küldetett a Felső Monarchia által (aranyos utazó köntöst és számos szolgálkat kaptak az útra), hogy jelentést tegyenek Katalin cárnénak (aki most Kijevben mutat) a mi József Császárunk jöveteléről. Sóki töviről hegyire elmondta a kijevi utazás történetit, legfőképpen arra voltunk kíváncsiak, milyen asszony a muszka cárné, akinek akarátán a sorsunk, vagyis a törökkel való háború múlik. Erős vállú, kiálló terebélyes mellű, nagy kékszemuű, tágas homlokú és erős állú asszony Katalin cárnő, és bár már hatvan és egynéhány esztendő, ahogy Sóki mondja, még mindig igen jó testtartással vagyton. Különféle színekből összerótt palástot visel, olyanfélét, mint az ázsiai Semirámis. Alacsony frizuráján apró briliántos korona tündöklök, melle felett a cári ház címere ugyancsak briliánsokból, és két érdemrend szalag, az egyik a Szent András Rend égkék pantallérja, a másik narancsszínű és fekete csíkkal, a Szent György Rendé. Kövérkés tokás nyakában a Rend gyémántos aranyláncai fityegnek. Mindezt csak azért írom Pajtás, hogyha majd fűbe harapsz a janicsárokkal való viaskodásban, legalább tudjad, kiért tetted.

A cárásszony igen szívélyesen fogadta Sókit és Barcsait. Kéz-csókolásra nyújtotta nekik a kezét, és bemutatatta őket kísérete tagjainak, akik között számosan voltak aranykulcsos orosz Gavallérok, csillagos udvari Dámák és muszka Generálisok. Vacsora után pedig pikéteztek a nagy szalonban, benne volt a pártiban a fehérfejű Potemkin Herceg is, a cárné adjutánsa, de bárhogy fordult is a kártya, a felső asszony mindig úgy csinálta, hogy Sóki meg Barcsai nyert, és mivelhogy ezer tallérba ment egy játék, az lett a vége, hogy mind a ketten ötezer tallérral súlyosítva hozták el a tarsolyukat. Ráadásul még Bartsai, aki igen deli tartású és szép arcú legény, egy gyémánttal kirakott tubák-pikszist is kapott ajándékba a cárnétól. Sóki nem kapott semmit, Sóki még nevetve mondta, hogy ez annak okáért volt, mivelhogy ő vágott képiű, meg ragyás.

Azt bizonyára tudod, hogy a mi Császáruk a nyár derekán indult el Kerzonézus felé három hatlovas hintóval. Vele ment Gróf Kinski főhadvezér, két kabinet-titoknok (akinek nem tudni a nevét), Brambilla úr, a testi orvos és Májer úr, a lelki orvos. Azonkívül Lekner úr, aki a hintókra vigyázott és mindenütt a kvártélyt csinálta. Ezeket a neveket csak azért írom neked, mert bizonyára nem ismeretlenek előtted még abból az időből, amikor Bécsben tetted a szolgálatot.

Gondolhatod, milyen izgalommal várták vissza Bécsben a Császárt, mert ezen a találkozón dönt el a háború sorsa. A politikusok, akiknek módjában van a firhang alá tekinteni és akik megbizonyosodtak a Császár igazi szándéka felől, azt suttogták, hogy a mi Császáruk a béke mellett tüntetett tán azért is, mert Brabanziaiban zúgolódik a nép, a Papok, deákok és vargák mind fegyvert ragadtak, Brüsszelbe most már be sem léphet az, aki nem viseli a forradalmárok sárga-beres tollát, mert nemcsak a föveget verik le a fejéből, hanem a fejét is beverik.

Még nincsen hivatalosan publikálva a dolog, de a körülállások mutatóujja egy csepp békességet sem látszik mutatni, és szinte már bizonyos, hogy hadba szállunk a törökökkel. A Bécsben fekvő regimentek és pattantyús seregek szüntelen hívják vissza a magok szabadságosaikat, a tisztek dupla zsoldot kapnak, és a lóporciót is kikapják előre. Sok tiszt a Testőrző Seregből átlépett a táborig seregekhez, Bartsai és Gányi őberlájdinántok majrorrangot nyertek a Toscanai dragonyosoknál, Czirjék Ferkó pedig idekerült hozzánk a Gréfenekhez.

Ádám sógortól kaptam levelet a múltkor. Azt írja benne, hogy Huszt alatt egyre hordják Galícia felé a lisztet, a huszti vár nem győzi nézni a teméntelen lisztes szekeret, ahogy alatta elnyekeregnek. Szigorú parancsolat volt adva a kocsisoknak, hogy nem szabad pipálni a szekéren, nehogy a liszt meggyulladjon. Egyszer csak az egyik lisztes hordóról lepattant az abroncs és fekete puskapor ömlött ki a hordóból. Hidd el nekem, hogy a teméntelen szekéren minden hordóban puskaport visznek, és ez arra is mutat, hogy irgalmatlan nagy hadakozás lesz.

Járnak itt néha a táborban rács kereskedők, akik a török szélekről jönnek, azok meg azt mondják, hogy gyanús hajósseregek mozgását észlelték a Fekete-tengeren.

Bécsi újságot is írhatok, már amit Sókitól hallottunk. Nagy beteg a Császárr, és az udvarban azt suttogják, hogy a melleinek lenne valami baja. Sóki látta nemrég a liechtensteini fejedelmi kertben szekerezni, ő is azt mondja, hogy nagyon szederjes az orcája és a kék szemei igen bágyadtak. Még meg talál halni!

Mihály öcsémnek igen nagy öröme vagyok (Sóki hozott tőle levelet), mert a Fő Harmincadon betűmásolói állást nyert. Sóki azt mondja, Bécsben most olyan divat járja az úri Dámák között, hogy egy kis arany pisztolyt hordanak a keblükben, ami sűrű levegővel van töltve, mikor azután csípi őket a bolha, felkapják a térdükről a szoknyát és odapuffantanak, ahol viszket. No, ezt nem hiszem, amíg a saját szememmel nem láttam. Sóki biztosan füllentett!

Nem írok már többet kedves jó Pajtásom, mert elkopott a gyertyám és így is nagyon hosszúra nyúlt a levelem. Tégy eleget a major úr parancsolatjának és utazz mi hamarabb a táborba.

Költ levelem Szent Mihály havának 12-edik napján, Szerdán. Anno 1787. Radák Andorjás m. p.

P. S. Itt most igen jó hadi nyeret lehet venni, én is vetem egyet, ára 3 fl ? 22 x. Ha bévonulsz, te is vehetsz."

Szépapám csüggedten engedte le kezében a levelet. Visszadőlt a párnákra, és behunyta a szemét. Megrohanták a gondolatai. A halál lehetősége, mint a sír nyirkos szele áradt Radák leveléből. De ugyanakkor a tábori élet és a hadakozás csüggesztő tájain túl a katonai dicsőség káprázata tündökölt, mint messzi bíborarany láng.

Mihály óvatosan megnyitotta az ajtót, és a nyíláson lassan bedugta kopott birkabőr süvegét, melyen most is szalmaszálak csüngtek. Lábujjhegyen az ágyhoz lépett, hogy elvigye a csizmákat kitakarítani.

Szépapám úgy feküdt az ágyban, mintha meg lett volna halva.

*

Délután lovas legény jött Váradról és levelet hozott. Hosszú szaraláb betűk a borítékon: szépapám azonnal megismerte Teréz írását, bár még sohasem látta a kézvonását. A levél tele volt heves könyörgésekkel, hogy „... ne jöjjön kegyelmed többé közelébe se a házunk-

nak, mert apámuram kemény vallatóra fogott, hogy mit akarok én kegyelmeddel, és hogy ne keserítsem meg öreg napjait...” Egyéb ezenkívül alig is volt a levélben. Ami a végén állott: „... felejtse el kegyelmed, és felejtse el a nevemet is...” abból se lehetett kiolvasni semmiféle fájdalmas búcsúhangot vagy meghatódottságot, inkább teljes megjózanodást és magára-ijedést mindazért, ami tegnap történt.

Szépapám a tarkójára kulcsolt kezekkel sokáig fel és alá sétált a szobákban. Most: minden elmúlt. Még az ősz aranyragyogása is kialudt, odakint váratlan októberi köd ült a morotva felett, és a fekete varjak csapatokban szálltak. Vajon tudja-e Teréz, hogy ő ma reggel megkapta a hadi orderét? Vajon megírta volna-e ezt a levelet így egy búcsúszó, egy emlékezés nélkül, ha tudta volna, hogy a háborúba indul.

A csukott ablakon keresztül is behallatszott, amint egyforma tempóban, éles hangon acsarkodott a köszörűkő. Az öreg Mihály köszörülte az ő kardját.

Szépapám olyan erővel dobta magát a karszékbe, hogy annak szinte mind a négy lába kitört.

Most eszébe jutott, hogy milyen egyes-egyedül áll a világban. Kitől fog elbúcsúzni, ha holnap hajnalban nyeregbe ül? Egy húga lenne legalább, akit magához ölelhetne, akinek megcsókolhatná a könnyes szemét, és azt mondhatná neki: „ne ríj, hisz megjövök...” Egy öccse lenne, aki borzongó irigységgel nézné katonabátyja készülődését, aki elkísérhetné a falu határába, és még messziről is intgetne a süvegével. Csak élne még az anyja, akit hét esztendővel ezelőtt temetett el, akinek most mélyen lehajolva megcsókolhatná a kezét, s aki – milyen kísérteties tisztán hallja e pillanatban a hangját – azt mondaná: „Édes fiam, vigyázz magadra...” Mintha az a vigyázat éppen érne valamit.

Ott ült a széken, hátravetett fejjel és merev szemgolyókkal nézte azt az alkonyatszínű mennyezetet, amelyet még az apja pipái is füstölögtek. Apjára nem emlékezett, mert másfél esztendő volt, mikor az apja meghalt. Pisztori Mátétól, a váncsodi paptól és az öreg Szűr Jánostól, az árvák megyei tutorától azonban sokat hallott róla. Úgy

mondják: galamblekű, de hirtelen haragú ember volt. Testi formájára gömbölyű, hasas, tokás férfiú. Gutaütésben halt meg, hiába vágott háromszor eret rajta a ladányi borbély. Egy kis henger alakú vasdoboz ottmaradt a nagy íróasztal alsó fiókjában. Ha a tetején megnyomtak egy gombot, alul apró, borotvaéles szigony pattant ki. Ez a különös, titokzatos kis vasdoboz már gyermekkorában is gyakran a kezébe került, sokáig forgatta, pattintgatta, borzadállyal nézte: ez volt az érvágó szerkezet, amely az apja számára mindig kéznél állott.

Egyszerre egyet gondolt: az íróasztalhoz ült, új lúdtollat faragott, és elhatározta, hogy Teréznek búcsúlevelet ír. Olyan levelet, amely nem örökre-elszakadást jelent. Nagy sóhajtvá neki is könyökölt az asztalnak, recsegett, ropogott alatta a szék, de a harmadik sor után megállott a pennája. Szinte ijedten vette észre, hogy a szíve kihűlt, mindaz, amit még az éjszaka édes kábulatában Teréze gondolva érzett, az most megsüketült a szívében. Sok, sok történt vele ezekben az utolsó órákban. Lóra ülni, belerohanni a háborúba, a vérbe, és ki tudja, talán a halálba. Teréz levele, amely olyan kegyetlenül józan, mint a fejfájás! Az a másfél óra, amit végigsétált a szobában és miattal mozdulatlanul ült a karszékben, mikor legkisebb, legtitkosabb, legfájdalmasabb gyermekkori emlékei olyan erővel rohanták meg és tapodtak végig a szívében, mint valami álombeli elefántcsorda, feltartott ormányaikkal az élet fájdalmát trombitálva...

Felállt, felemelte a kezét és úgy vágta a lúdtollat a megkezdett levélre, hogy a sötétzöld tinta szerteszét freccsent az asztalon.

Hát mért dühöng órá az a vén vaddisznó? Hát mért őrzi úgy tőle a lányát, mint a bélpoklostól, vagy valami betyártól? Azért, mert úgy ül itt ebben a literáti házban, mint az ijedt róka a rohanó folyó medrében, az utolsó olvadó jégtáblán? Azért, amiért azt a kilencezer rénes forintot két esztendővel ezelőtt elvesztette a kávéházban? Hát aztán? Kinek a pénzéből ment? Se azelőtt, se azután sohase kártyázott! Meg hogy mulatott olykor? Mutassanak a megyében, de meg az egész országban egyetlen épkezláb embert, aki legénykorában egyszer se itta részegre magát!

Mihály behozta a kardot. Belevágta hegyével a padlóba, úgy, hogy a kard remegve állott meg. Azután a nádszálát, amit a balkezeiben tartott, meghúzta a kard élén. A kardél elmetszette a nádszálát, mintha csak tökszár lett volna.

– Éles? – kérdezte szépapám, és megnyálazott hüvelykujjával megtapogatta az élet.

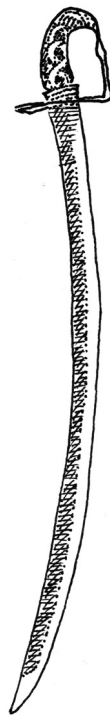
– Nincs olyan turbán – mondta Mihály – amelyikkel alátartanám a fejemet!

És már ment is kifelé az ajtón. Sok dolga volt, mert mindenről neki kellett gondoskodni, ami a hosszú útra szükséges volt. Dohányt kellett vágni, fehérneműt mosni, minden lószerszámot kipucolni, összeállítani az egész málhát.

Szépapám kezébe vette a kardot, és – inkább csak unalomból – csuklógyakorlatokat végzett. Szétterpesztett lábakkal állott a szoba közepén. A felémelt kard, ahogy suhogtatta, kurtákat, ijedteket füttyentett a levegőben.

Ezen az éjszakán megint keveset aludt. Már éjfél régen elmúlt, a gyertya már tövig elkopott, iszonyú pipafüstbe temetkezve, még mindig a bibliát olvasta. Aztán új gyertyaszálát gyújtott, körüljárta a szobákat és rendezgetni kezdte a holmiját. Egy kis kék szattyánba kötött imakönyvet, amely az anyjáié volt, félretett: ezt elviszi magával. Mikor azt a fiókot húzta ki, amelyben az aranyak voltak, eszébe jutott: milyen okosan tette, hogy ezt a két aranyat itthon hagyta. Bolond fejjel ezeket is elhajigálta volna: egyet legalább bizonyosan a szakácsnénak. Nem baj: Temesvárig az egyik is elég, onnan túl már kapja a zsoldot. Meg aztán, ha hadiló lesz, Gyurkát is megváltja a hadikassza. A pénzzel most különben is keveset törődött.

Olyan sokáig elpiszmogott, hogy két óra felé járt az idő, amikor elfújta a gyertyát és csak úgy félig levetkezve végigdobta magát az ágyon.

Olyan mélyen aludt, hogy most odakint hiába szólt a fürjecske. Mély álmából hirtelen és felriadva ébredt. Gyorsan öltözködött, nem is beretválkozott és most a copfjára sem fordított annyi gondot, mint tegnapelőtt, amikor a szüretre készülődött.

Mikor már a csákó is fején volt, kardja is fel volt kötve, akkor még egyszer körüljárta a szobákat. Ott a legbelső szobában egy pillanatra, de csak egy pillanatra könny jött a szemébe. Nem volt senki, akitől elbúcsúzhatott volna. A falon ovális aranyrámában régi olajfestmény függött, mely kék bársonyruhában rizsporos hajú hölgyet ábrázolt, mint egy Gainsborough-kép. A hölgy mutatóujján stíglíc ült. A kép a nagyanyját ábrázolta még fiatal korában.

Sokáig nézte, aztán halkán felszólt a képnek:

– Na, Isten áldja meg, nagyanyám!

Sarkon fordult és kiment a szobából. Most már nem nézett sehol körül, az ajtókat, melyeket behúzott maga után, kulccsal bezárta és a kulcsokat magához vette. Négy kulcs volt a kezében, mikor kilépett a folyosóra.

Mihály ott állott az udvaron és már tartotta Gyurka kantárszóját. A nyeregből két oldalt két zsák csüngött: egyik a málhazsák, másik a zabos zsák. A négy kulcsot átadta Mihálynak.

– Vigyázzon kend a házra, oszt... ha nem lesz mit enni... menjen el kend szolgálni.

Mihály legyintett.

– Megélek én már, mint a füttyös madár!

Egy kicsit hallgattak.

– A Cickét kösse meg kend, mert utánam szalad... – mondta szépapám, és hirtelen lehajolt és úgy tett, mintha a hevedert igazította volna, mert hirtelen megint könnyes lett a szeme.

– Már megkötöttem – mondta Mihály.

Szépapám nyeregbe szállt. Mikor már fent volt, lehajolt, lenyújtotta a kezét:

– Hát Isten áldjon meg, öreg *szógám!*

Mihály megemelte a süvegét.

– Isten segedelme légyen velünk!

És utána megint karba tette a kezét, mert ez szokása volt.

Szépapám csak ült a nyeregben, és sokáig a levegőbe nézett. Akkor, a nélkül, hogy ránézett volna Mihályra, azt mondta:

– Ha nem jövök vissza... minden, ami itt van... a ház meg a kert... a kendé... Az írás róla ott van bent az asztalon...

Azzal sarkantyúba kapta a lovát, és anélkül, hogy visszanézett volna, kiugratott a kapun.

Mihály lassú léptekkel utána ment, mellén összefont karokkal megállott a kapuban, és addig nézett a távozó lovas után, míg csak egészen el nem tűnt a szeme elől.

A nap már régen felkelt, de fellegek takarták. Most hűvös őszi szél zengett a láp felett.